

Vandra

Smedby sockenstuga - Gåsesten

med Margit Fribergs texter som guide

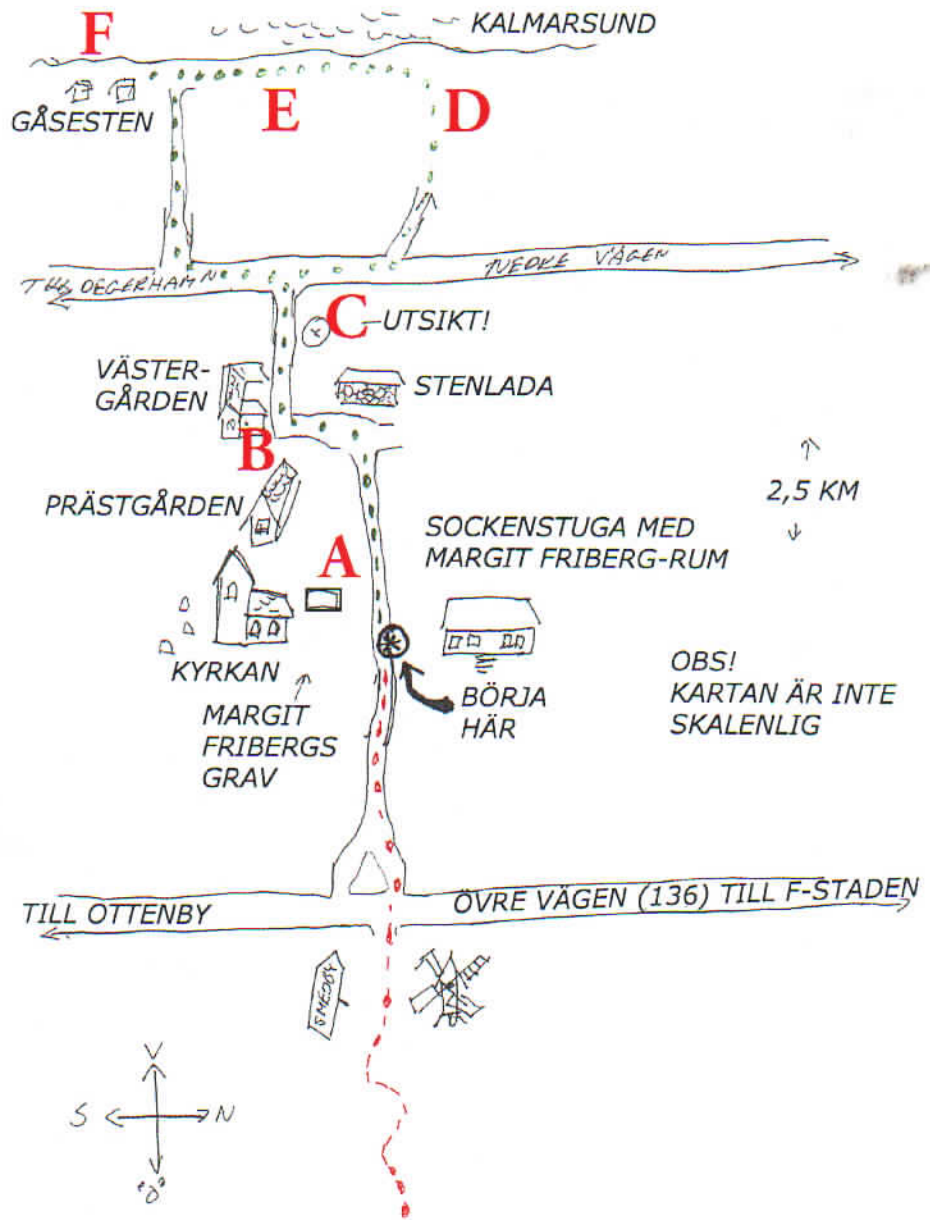
Starta vid sockenstugan i Ölands Smedby och följ kartan ner till Gåsesten. Stanna vid markeringarna A-F (OBS markeringar endast på kartan inte i landskapet) När du stannat se dig om, läs sedan texten som hör till markeringen, se dig om igen och se då även det som en gång var och det som skildras i Margit Fribergs böcker.

Margit Friberg (1904-1997) gick en gång i skolan i Sockenstugan på den tid det var skola där och hon bodde som barn nere i Gåsesten. Hon har skrivit 10 romaner om Öland. Idag finns Margit Fribergs litterära kvarlåtenskap samlad i ett rum i sockenstugan.

Margit Friberg-sällskapet bildades 2002 och har som syfte att sprida kunskap om Margit Fribergs verk. Fyra av hennes böcker finns i nytryck, Vandrar Marié, Rosenkind, Skog har öron mark har ögon och Mitt liv är en våg. Vandringsstigen är ett sätt att levandegöra hennes texter.

Det är 2,5 km till Gåsesten, är ni flera kan man köra ner och ställa en bil där för att slippa gå vägen tillbaka.

Ha en fin tur!



A

Vandringen startar i sällskap med Vandrare Marie', vi tror att hon kom i dimman över Storåsen ute på alvaret för att bli inbjuden till Prästgården i Smedby. Utdraget nedan ur boken "Vandrare Marie" beskriver prästgården men också tiden speglad i konkreta vardagsdetaljer. Året är 1801, det är då Djurgårdsinrättningen upphörde. Platser anger Margit Friberg aldrig, dem får vi tänka oss.

”Prästfolket höll kvällsandakt vid aftonklämtningen och när klockklängen dött bort samlade pastorskan oss i salen. Ett så fint rum hade jag aldrig varit i förr. Här fanns tapeter på väggarna, soffor och stolar klädda med glänsande damast och i ett hörn stod klaveret. Ett sånt hade jag aldrig sett förr och jag var nyfiken på att få höra hur det lät när man spelade på det.

I ett annat hörn stog en spegel så hög att den nästan gick från golv till tak.

Jag kastade bara en blick i glaset, sen ryggade jag tillbaka.

Var det jag den där mänskan, nok hade jag trott jag var

längre och inte så resen heller! Och brunbränd i ansiktet och di ljusa ögonen mot det, det enda som gick an var håret.

Hua sa jag. Tänk att det finns folk som står ut med att se sig själva i spegeln var dag”



B

Linne's resa. I sydost ser vi Gettlinge gravfält och i sydväst ligger Kastlösa. Här red Linne' den sjätte juni 1741 på väg från misstänksamma bönder i Kastlösa mot kvarnbygget i Gettlinge. Ölänningarna plågades under Djurgårdsinrättningen, därav en befogad misstänksamhet mot överheten. I Margit Fribergs roman "Skog har öron mark har ögon" lär vi känna ölänningarna och deras liv 1741 och samtidigt får vi följa Linne på hans resa.

Ur Skog har öron mark har ögon.

"Linnaeus märkte också genast kvarnbyggarnas misstänksamhet och tvekande blickar, denna skygghet och misstro som apotekaren i staden berett honom på att han skulle möta vart han kom på ön. Denna misstro som han föresatt sig att övervinna. Genast slog han sig i språk med kvarnbyggarna, såg sig om, på marken som var strödd med spån och där redskap och plank och ekvirke låg., på kvarnens underrede, som stod där färdigt att ta emot sidobyggnaderna. Såg väl också de krossade Adonisbuskarna, beklagade kanske inom sig att så många av de sällsynta blommorna blivit så illa hanterade. Började sedan tala om kvarnbygget, tycktes inte märka de dröjande, fåordiga svaren.

Hela tillverkningen ville han ha beskriven, mot sin vilja fann sig kvarnbyggarna bli mer språksamma än de tänkt sig, fann det svårt att motstå den här mannens vänliga sätt. Inte heller visste man om man skulle våga låta bli att svara på en herremans frågor."

C

Jordbrukslandskapet. I "Klockargården" beskriver Margir Friberg jordbruket på Öland under 1900-talets början. Betty är sjömanshustrun som utvecklar sin gård med nya grödor, hästuppfödning och annat medan Hugo, hennes man seglar på de djupa haven. Nya tider kommer och vem av barnen vill ta över? Utdraget nedan är aktuellt även idag om än med andra problem.

"Utvecklingen stod inte stilla, trots alla svårigheter gick jordbruket sakta framåt. Fler och fler började se nyttan av väldikade åkrar en och annan också cirkulationsjordbrukets välsignelser. Detta år fick bönderna på kusten för första gången höra talas om sockerbetan, jorden härnere skulle vara särskilt lämplig för den. Det kom till och med en person ända inifrån stan för att undersöka den saken. Bönderna följde honom lite misstroget i spåren när han gick över deras åkrar, männe en sådan skrivkarl kunde veta något om jord och odlingar?

De lyssnade betänksamt till hans utläggningar om hur jorden borde bearbetas och hur vitbetan sedan skulle gallras, hackas och rensas, för att till sist tas upp och klackas innan den fördes till båt och brygga. Bönderna skakade på huvudena: Det kunde ju hända att den här odlingen hade framtiden för sig, men nu vågade de sig inte på några äventyrligheter, ännu hade de inte repat sig efter svagåren, var skulle en fattig bonde få pengar ifrån till detta nya utsäde?

Betty och prosten var intresserade, men transporten var för lång, det kunde aldrig löna sig menade Betty. Kanske inte, sa prosten, men Betty skulle få se att en dag skulle vitbetan odlas i stora flöt i deras socken och på hela kusten. Transportproblemet skulle nog lösas på något sätt, kanhända skulle de då ha en järnbana här.

Prostens framtidsvyer var ju alltid storvulna, men nu måste Betty ändå le. Hon kunde dock inte låta bli att fundera på prostens ord, nog var det i alla fall en märklig tid man levde i, nya maskiner och uppfinningar på alla områden."

D

Kalmarsund. Tiden före första världskriget var sundet fullt av små lastskutor som seglade fram och tillbaka med spannmål, ved, kalk och annat. I romanen "Nu seglar Adonia" är skutan Adonia huvudfigur tillsammans med besättningen och deras familjer. Tiden är tidigt 1900tal en brytningstid i många avseenden inte minst mellan motor- och segelskutor. Historien säger att Margit Friberg intervjuat tre sjömansfamiljer och sedan vävt samman historierna till romanen.

I föreläsninganteckningar från 1981 har Margit Friberg skrivit: "Adonia är en av dessa kusternas små lastdragare, som långt in på nittonhundratalet hade stor betydelse för fraktfarten, där de idogt strävade från hamn till hamn.

Livet ombord i de stora långseglande skeppen har skildrats på prosa och i visor, men ingen har skrivit om småskutorna. Det var inget romantiskt med dem, deras färder gick aldrig till några fjärran sagoomspunna länder.

Livet ombord var strävsamt och hårt, inkomsterna små. Antingen skepparn ägde skutan eller bara förde den var det i hans intresse att resorna gick så snabbt som möjligt. Man seglade i nästan alla väder och, om inte vintern kom alltför tidigt ända fram till julen. En liten historia jag hört från Degerhamn är nog så betecknande.

När en skeppare, som förde en av brukets skutor, beredde sig att segla ut fast vädret var väl hårt, kom redaren ner i hamnen och gjorde invändningar: Detta var väl inte ett väder att gå till sjöss i. Han fick till svar: "När Olssons barn ropar efter bröd då seglar Olsson."

Adonias seglatser går tillbaka på verkliga sådana, som gamla sjömän berättat om. Och liksom jag i Klockargården velat ge sjömansböndernas duktiga hustrur ett äreminne, så har jag i boken om Adonia velat efter förmåga ära småskutornas folk."

E

Ölandsvintern. Förr var vintrarna ofta hårda och isen på Sundet låg tjock. Man åkte släde dragen av ölandshästar över isen. Hästarna var små och sällsynt kloka. Svenska kungahusen använde hästarna som gåva till andra kungahus under 1500 och 1600-talet. Idag är ölandshästen utdöd men den lever i både "Vandrar Marie" och "Klockargården" och inte minst i nedanstående stycke ur Margit Fribergs självbiografiska roman "Mitt liv är en väg".

"Det var Tomasdagen, årets kortaste dag. En släde svängde från fastlandet ut i diset på sundets is. Det var Eskil som var på hemväg från staden.

Egentligen var det ett vågspel att åka över sundet i släde när isen var så tunn, men i alla fall hade trafiken varit livlig de senaste dagarna, det var det enda sättet att färdas om man ville komma in till staden. Bönderna voro väl förtrogna med den farliga vägen, varma vintrar kunde det finnas många råkar, men inte ens dem väjde man för. Från barnsben hade männen vanan inne och hästarna övades att hoppa över vakarna. I varje gård fanns det minst en häst som var särskilt tränad för detta. Hästen visste alltid när man närmade sig vaken, när man märkte att han vädrade vattnet piskade man på honom och kunde han då sin sak ordentligt tog han ett hopp över det farliga stället och hamnade lyckligt med släde och husbonde på andra sidan råken.

Så hade förbindelserna med fastlandet uppehållits vintertid i alla tider och man kände inte till något annat sätt; när slädarna möttes ute på isen var den stående hälsningen: Hur står råken i år?"

F

Strandbyarna. Nu är vi framme i Gåsesten den plats där Margit Fribergs farföräldrar bodde och där hon tillbringade mycket tid i sin barndom. Hamnen var förr livlig med båttrafik, affär och mycket folk. Härifrån utgår vedvägen som än idag går att följa tvärs över ön. Beskrivningen av Strandbyn är från Margit Fribergs roman "Ett hem på jorden". En roman om livet i en sådan här liten by för ca 100 år sedan.

"Under tidernas lopp har det, trots den flacka kusten, funnits många små hamnar längs Ölands sydvästliga stränder.

Hamnplatser, som användes så sent som på 1800-talet har idag blott rudiment kvar av bro, brygga, kaj. Nernötta av vind och sjö går de sin slutliga förintelse till mötes, sjunker för vart år djupare i den sand och det grus vinterstormarna vräker över dem. Där bebyggelse finns kvar är det så gott som uteslutande sommarhus. Endast de hamnar som haft de bästa naturliga förutsättningarna, eller blivit av betydelse som utförslehamnar, har bevarats och byggts ut och kring dem har byarna vuxit till små samhällen.

Strandbyn som denna berättelse handlar om, kan dock inte återfinnas på någon bestämd plats. Den har aldrig funnits i verkligheten, men kunde gjort det, ty i mycket liknar den de verkliga hamnarna under 1800-talet, dess miljö är sammansatt av deras"